

втрачаючи основу та економічний зміст, були приречені на відмирання.

На наш погляд, регіональною особливістю радянських податкових органів Поділля 1919-1920 рр. є те, що вони тричі ліквідовувались та відповідно відновлювали свою діяльність як наслідок розгортання національно-визвольної боротьби регулярних та повстанських підрозділів проти більшовицького режиму. Подільська губернія, яка географічно об'єднувала подільські землі, була прикордонною з Польщею та Румунією, що негативно позначилось на становленні всіх радянських органів, зокрема податкових. Діяльність останніх сприймалась місцевим населенням як явище тимчасове. Постійне втручання у роботу податківців пріоритетних для більшовиків органів Наркомпроду і Раднаргоспу та силових структур, «кадровий голод», викликаний страхом помсти місцевого населення та жалюгідним матеріальним забезпеченням, знищення матеріалів з податкового діловодства губернської Казенної палати та Акцизної управи петлюрівсько-польськими військами, переміщення губернського центру з Кам'янець-Подільського до Вінниці – ось основний перелік причин, які ускладнювали функціонування податкових органів Поділля у 1919-1920 рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Марьяхин Г.Л. Налоговая система СССР р. – М., 1952. – С.29; 2. Ленін В.І. Чергові завдання радянської влади. – К., 1973. – С.169; 3. Альский М. Наши финансы за время гражданской войны и нэпа. - М., 1925. – С.44; 4. Вісти. – 1920. – 18 лютого; 5. Кульчицький С.В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919-1928). – К., 1996. – С.88; 6. ЦДАВО України. – Ф.30. - Оп.1. – Спр. 37. – Арк.2.; 7. Декреты Советской власти. – М., 1964. – С.497; 8. Собрание Узаконений и Распоряжений Рабоче-Крестьянского правительства Украины за 1919 год. X., 1923. – Ч.1. – С.186; 9. ДАВО. – Ф. Р. 27 – Оп.1. – Спр. 1. – Арк.1-2; 10. ДАВО. – Ф. р. 27. – Оп.2. – Спр. 42. – Арк.32; 11. Отчет Подольского Губэкономсовещания Украинскому Экономическому Совету (апрель-сентябрь 1922 года). - Вінниця, 1922. – С.392; 12. ДАВО. – Ф. р. 27. – Оп.2. – Спр. 314. – Арк.1; 13. ДАВО. – Ф. р. 4079. – Оп.1. – Спр. 1. - Арк.6; 14. ДАВО. - Ф. р. 991. - Оп.1. – Спр. 1. – Арк.8; 15. ДАВО. – Ф. р. 992. – Оп.1. – Спр. 49. – Арк.45; 16. ДАВО. – Ф. р. 27. – Оп.2. – Спр. 2. – Арк. 9; 17. ДАВО. – Ф. Р. 991. – Оп.1. – Спр. 1. – Арк.26; 18. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 11. – Арк.16; 19. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 39. – Арк.25; 20. ДАВО. – Ф. Р. 991. – Оп.2. – Спр. 1. – Арк.22; 21. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 30. – Арк.5-6,11,19; 22. ДАВО. – Ф. Р. 991. – Оп.1. – Спр. 1 – Арк.41; 23. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 11. – Арк.8; 42. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 18. – Арк.13; 24. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 11. – Арк.44; 25. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 11. – Арк.45-46; 26. ДАВО. – Ф. Р. 27 – Оп.2. – Спр. 3. – Арк.14; 27. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 10. - Арк.16; 28. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 33. – Арк.4-5; 29. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 20. – Арк.27; 51. Там само. – Арк.46; 30. Там само. – Арк.47; 31. Там само. – Арк.129-131; 32. ДАВО. – Ф. Р. 2625. – Оп.2. – Спр. 2. – Арк.184; 33. Там само. – Арк.102; 34. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 17. – Арк.16; 35. Васильев В. Ю. Політичні репресії на Поділлі (20-30-і рр.ХХ ст.). – Вінниця, 1999. – С. 42; 36. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 11. – Арк.56; 37. Там само. – Арк.59; 38. Марьяхин Г. М. Налоговая система СССР р. – М., 1952. – С.42; 39. Декреты Советской власти.- М., 1983. – С.65-66; 40. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 321. – Арк.3; 41. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 323. – Арк.3; 42. ДАВО. – Ф. Р. 2625. – Оп.2. – Спр. 2. – Арк.113; 43. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 20. – Арк.254; 44. ДАВО. – Ф. Р. 27. – Оп.2. – Спр. 323. – Арк.3; 45. Васильев В. Ю. Політичні репресії на Поділлі (20-30-і рр.ХХ ст.). – Вінниця, 1999. – С.47-48; 46. Альский М. Пять лет финансово-налоговой политики. – М., 1925. – С.65.

В.О. Гандзюк

ВІДСТОЮВАННЯ ІДЕЙ ДЕРЖАВНОСТІ ЧАСОПИСАМИ ПОДІЛЛЯ В ОСТАННІЙ ПЕРІОД ДИРЕКТОРІЇ УНР (1920 Р.)

Наприкінці 1919 р. політичні сили, які продовжували боротьбу за суверенну Українську державу, були поставлені в складні умови. Більшовики, ховаючись за популістськими гаслами, насправді творили в Україні диктатуру однієї партії. Денікінці прагнули відродити єдину і неподільну імперію, в якій для України готували оновлене ярмо. У розрахунках західних країн український уряд, що домагався визнання й підтримки, не сприймався як серйозний чинник міжнародних відносин. Розвиток подій підштовхував Директорію до пошуку компромісів із Польщею, в центрі яких був пошук координації зусиль, спрямованих на боротьбу з більшовиками¹.

На конференції у Варшаві, що відбулась 2 грудня 1919 р. , було прийнято декларацію, одним із важливих пунктів якої стало визнання УНР незалежною й самостійною державою, укладання конвенцій воєнного, торговельного й консульського характеру, а також надання допомоги зброєю та амуніцією для досягнення перемоги у національно-визвольних змаганнях².

Відомо, що преса є одним з найважливіших знарядь пропаганди політичних ідей, формування й вираження громадської думки³. Усі суспільні класи та їхні політичні партії, використовуючи пресу, передусім мають на увазі її інтеграційний характер. Завдання, які виконує періодика, можна

.....
поділити на дві групи: довготривалі – зумовлені основними ідеологічними положеннями, інтересами руху загалом, і такі, що ґрунтуються на особливостях конкретної політичної й економічної ситуації й визначаються тактичними міркуваннями⁴.

Мета цього дослідження – показати, як демократичні часописи Поділля, що вперше побачили світ у січні-травні 1920 р., впливали на перебіг боротьби українського народу за національне визволення, творення самостійної держави, а також формування поглядів і настроїв різних соціальних верств в останній період Директорії УНР.

З перших днів січня 1920 р. українське життя інтенсивно почало набувати нових обертів. У подільській пресі з'явилися публікації щодо політичної діяльності уряду УНР, спрямованої на зміцнення процесу державотворення. Зокрема, повідомлялось, що перша частина діячів та проводирів національного руху вирушила за кордон, зокрема у Варшаву, і там зосередила державотворчу діяльність⁵. Друга скупчилась навколо свого народного центру, що утворився на Київщині, Волині й Поділлі, куди поволі стягувалися залишки армії. Усі вони «знову почали роботи зусилля, щоб вийти із кризи і взятися за державне будівництво»⁶. Адже господарюванням чужоземців Україна була доведена до крайньої руїни й безвладдя. На її благодатному ґрунті засівався більшовизм, а разом з ним наростала громадянська війна.

Після нетривалої дезорганізації в суспільно-політичному житті та поразок на фронті, Україна знову зробила спробу реанімувати визвольний рух. На звільненій від ворогів території відновив свою роботу уряд УНР, а Вінниця знову стала «серцем воскресаючої держави, навколо якого почали об'єднуватися всі національно свідомі сили»⁷. Велася підготовча робота до проекту Конституції, земельної реформи, системи адміністрування, відбувалися розгляд основ торговельної політики і плану оновлення промисловості, ревізія підвалин фінансової політики і тощо.⁸ Для удосконалення адміністративного апарату здійснено поділ губернії на землі: Брацлавщина, Липовеччина, Вінниччина і та ін.

За рахунок добровольців й оголошеної мобілізації зросла кількість українського війська⁹. Адже при відсутності військової сили «ніяка влада, навіть найдемократичніша, нічого не зробить для того, аби втілити в життя накази й закони – треба, щоб їх хтось підпірав силою»¹⁰. Успіхом увінчалися наступальні операції на Правобережжі і Лівобережжі, де було звільнено такі міста: Ямпіль, Ольгопіль, Брацлав, Липовець, Таращу, Умань, Звенигородку, Канів, Черкаси, Переяслав, Чигирин і Золотоношу¹¹.

Доказом несприйняття політики більшовизму населенням можуть слугувати масові повстання проти запровадження комун. Усі запаси хліба селяни нікому не віддавали і лише говорили: «Ось прийде Петлюра: як він скаже, так і буде»¹².

Тоді ж у місцевій пресі з'явилися повідомлення про зміну поглядів країн Антанти щодо визнання незалежності Української Республіки. Проте такий крок викликав неоднозначну оцінку серед громадськості. Передусім домінувала думка, що в Західній Європі українська справа розглядалася виключно як дієвий чинник боротьби з більшовиками, а не захист інтересів трудового народу.

Крім того, вважалось, що подібним жестом «Антанта знову прагне об'єднати під українським гаслом буржуазно-чорносотенні кола, але вже не російські, а українські, які візьмуть на себе ведення війни з комуністами Росії»¹³. Тож продовження боротьби за національне визволення вбачалося не в підтримці Антанти, а в силах, «які її розпочинали, вели і зможуть забезпечити соціальну і державну незалежність»¹⁴. У цьому випадку малося на увазі проведення проти більшовицької окупації спільних українсько-польських воєнних дій, які на кінець лютого 1920 р. набрали широкого розмаху.

Відчувши реальну користь від такої співпраці, навесні уряди УНР і Польської республіки заключили між собою договір, яким Польща зобов'язалася допомогти українській армії звільнити Україну від більшовиків, натомість відшматувавши від неї близько 162 000 кв.км території з населенням 11 млн. осіб¹⁵.

Важливе значення для майбутніх спільних воєнних дій мало підписання військової конвенції. Армія УНР переходила в підпорядкування польського командування. Польська сторона забезпечувала три українські дивізії зброєю й амуніцією. Директорія зобов'язувалася забезпечити постачання польських військ, а поляки брали на себе управління залізницями та фінансами¹⁶.

На основі військової конвенції, пов'язаної з Варшавським договором, з 25 квітня 1920 р. почався похід на Україну об'єднаних армій військ Польщі та УНР. У ньому брали участь дві українські дивізії: одна під командою полковника Удовиченка йшла на Білорусь, друга на чолі із полковником Безручком вирушила на Київ, а також військова група Омеляновича-Павленка¹⁷.

Із закликом до населення України терпляче нести всі труднощі воєнної доби, допоможливості допомагати польським збройним формуванням у їхній боротьбі за визволення краю від ворогів звернувся начальник Речі Посполитої Й.Піلسудський. Він висловив також сподівання, що народ «докладе максимум зусиль для того, щоб при підтримці Польської Республіки завоювати власну свободу і забезпечити плодючим землям своєї Вітчизни щастя і добробут, яким будуть радіти після повернення до праці і спокою. Усім жителям України гарантуємо захист і опіку»¹⁸.

Отже, навесні 1920 р. Поділля знову опинилося у вирі війни. Шлях визволення краю від більшовиків розпочався із Гайсина. Вирішальну роль у цьому відіграли Київська дивізія, повстанці підполковника Волинця та 5-ий кінний полк. Командир останнього сотник Глибовський був смертельно поранений в бою. Згодом армія форсувала Південний Буг, визволила Тульчин. Згідно з повідомленнями преси, в кінці квітня польськими й українськими військами ще було взято Малин, Козятин, Хмільник, Бердичів, Бар¹⁹, а в Козятині взяли 2000 полонених²⁰.

«Липовець і його околиці вже очищені від більшовиків, – писала тоді газета «Наш шлях». – Вигнали їх звідси повстанці, які зайняли цілу низку міст, містечок і сіл. Перед повстанськими загонами більшовики тікали в паніці. Зараз в Липовці властиво жодної влади нема. Польських військ у даний момент теж нема, місцеві організації вислали до Вінниці делегацію за інформаціями...»²¹

Особливо впертий бій розгорівся біля с.Джугастри на Крижопільщині. У ньому взяла участь не тільки козаки, але й нестройові, серед яких був армійський священник П. Пашевський. «Страшенна весняна буря доповнювала картину бою, – писав командувач армії, генерал М.Омелянович-Павленко. – Гуркіт грому змішувався з гарматними вибухами. Курява закривала обрій. Здавалося, що природа рішила взяти участь у цій боротьбі»²². Внаслідок цього військові загони Червоної армії відступили. Частини Української армії наближалися на з'єднання з дивізією О. Удовиченка, який вважався справжнім, «досвідченим провідником козацтва»²³.

Аби підтримати патріотичний дух в українському війську, ефективну пропагандистську роботу проводила місцева преса. На її сторінках публікувалися заклики до державотворення, єдності, подавалась об'єктивна оцінка суті більшовизму. «Народе український, – йшлося, зокрема, в урядовому зверненні, вміщеному у вінницькій газеті «Україна». – Знов розвіялися чорні хмари, знов засяяло сонце над звільненою від ворогів українською землею. Розвіялися хмари кривавого більшовизму, засвітило знов сонце волі і щастя над знесиленим і змученим нашим краєм»²⁴. Проте, як з'явилось, цей оптимізм був завчасний.

В умовах походу польського війська на Київ керівництво української держави вже вкотре переїздить до Вінниці, яка «знову тимчасово обирається за осередок і стає столицею»²⁵. У цілому, як зазначає український історик В.Солдатенко, «... кожен із трьох коротких епізодів перебування проводу УНР у Вінниці став по-своєму знаменним. Кожного разу тут йшов пошук моделей державотворення і варіантів зміни політичного курсу, ухвалювались рішення, що суттєво позначились на подальшому перебігу подій, на долі Української революції»²⁶.

5 травня до Вінниці прибув С. Петлюра. Часописи, що виходили у місті, широко розповіли про це, присвятивши чимало рядків постаті Головного отамана. Зокрема, як повідомляла газета «Хвиля», Головнокомандувача військ УНР зустрічали досить привітно та з величезними почестями. Залізничний вокзал був прикрашений синьо-жовтими прапорами, зеленими вітами та квітками. Виструнчилися чота почесної варті від старшинської сотні української комендатури Вінниці, почесна варта від залоги польських військ у місті та почесна варта від охорони штабу польської дивізії.

Зустрічали Петлюру також представники Вінницької думи, українських та інших організацій, учні залізничної школи.

Головний отаман прибув у супроводі Військового міністра В. Сальського, міністра єврейських справ П. Красного та осавулів. Хор школярів виконав український національний гімн «Ще не вмерла Україна». Із щирими привітаннями виступили губернський комісар Поділля, представник Вінницької Національної Ради. Дорогою до собору Головного отамана зустрічали вінничани. Будинки в місті прикрашено національними прапорами. Парафіяни зустрічали Петлюру із хлібом-сіллю. Вітаючи його, висловили надію на відродження національного руху.

У залі Вінницької думи, куди прибув після того Петлюра, його вітали представники української, польської і єврейської громадськості міста. Поважний гість виступив із промовою, в якій наголосив на таких моментах: уряд і надалі захищатиме всі революційні здобутки українського народу, національним меншинам на Україні буде забезпечено культурно-національний розвиток, польське військо прийшло на допомогу українському народові. Петлюра закликав громадян активно

включатися в державну роботу²⁷.

Докладно розповідали часописи Поділля і про зустрічі Голови Директорії УНР, Головного отамана С. Петлюри з населенням Могилева-Подільського та Ямполь у травні 1920 р.²⁸ Зокрема, в одному з номерів газети «Хвиля» наводяться цікаві подробиці про зустріч у Могилеві-Подільському С. Петлюри з І. Мазепою, який протягом останніх місяців перебував при армії генерала М. Омеляновича-Павленка, а також представниками міського самоврядування, земств, кооперативів, громадянства, єврейського населення.

Автор статті підкреслює, що Петлюра навіть у цей скрутний для України час не втрачав надії, закликав всі прошарки населення взяти активну участь у відбудові рідного краю.

Святково зустрічав Петлюру і Ямпіль. Газета інформує читачів про те, що Головний отаман на центральній площі міста прийняв парад кінного полку Української армії, а згодом був присутній на урочистому молебні²⁹.

Тоді як лідери Директорії УНР перебували на Поділлі, польсько-українська армія вступила до Києва: більшовики здали його без бою. «Київ ждав... Він знав, що має прийти справжній господар землі й зараз того «єдиного господаря» він зустрічає. На зелених берегах Дніпра голосно лунає побідний гімн непобідної надії»³⁰.

Проте, прибувши до української столиці, поляки заарештували і вивезли чимало людей, поводитися брутально, займалися реквізиціями та грабунками мирного населення, що викликало величезне обурення. Зовсім протилежні настрої були у Вінницькому повіті, де до приходу польських військ, через відсутність інформації, населення спочатку поставилось негативно, але після проголошення наказу Губерніального комісара Поділля, в якому роз'яснювалися причини приходу польської армії і її дружнє ставлення до України, позиція громадян змінилася на позивну. У повіті зберігався спокій, ніяких злочинів та грабунків не спостерігалось³¹.

Ймовірно, цьому сприяли опубліковані в пресі відозви до громадянства командувача польської армії Пілсудського й Головного отамана Петлюри. Ці історичні документи свідчили про зміну орієнтації на Заході і своєю появою «кидали промінь на майбутні взаємовідносини двох сусідніх держав, головним критерієм яких стане справа захисту самостійного існування України і знищення більшовизму»³².

16 травня 1920 р. до Вінниці, яка залишалася урядовим центром і в якій знову почали оселятися міністерства, на зустріч із С. Петлюрою мав прибути високий гість – начальник Речі Посполитої, командувач польської армії Й. Пілсудський.

Напередодні преса широко писала про двох «титанів», «які зійшлися – і йдуть разом»³³. Переповідалися біографії, сипалися хвалебні епітети, по-особливого підкреслювалася роль цих двох постатей в житті народів. «Сьогодні українське суспільство в своїй тимчасовій столиці Вінниці урочисто приймає на вільній на своїй землі одного з найбільших патріотів нової Польщі і великого громадянина-демократа, друга і прихильника України, начальника Речі Посполитої і вождя Польських військ п.Й. Пілсудського»³⁴.

Звичайно, такі пафосні слова незабаром принесуть розчарування, однак в історії цей момент залишиться доказом того, що заради незалежності власної держави українська влада йшла на компроміс і просила підтримки навіть у одвічних ворогів.

Періодичні видання тих часів донесли детальний опис того, як зустрічали Пілсудського у місті над Бугом. До речі, цю зустріч двох вождів організували представники українського та польського селянства, робітництва, кооперації, духовенства, різноманітних товариств, спілок... З українського боку таких було аж 18, зокрема, тоді у Вінниці функціонували Українська Національна Рада, земське самоуправління, жіноча та учительська спілки, товариство «Просвіта», Червоний Хрест та ін.

16 травня о 10 годині до вінницького вокзалу під'їхав вагон Пілсудського. Заграв оркестр. На платформі керівника Речі Посполитої зустрічав Головний отаман. Загнали гімн – спочатку польський, потім – український. Високий гість з Петлюрою обійшли почесну варту, після чого в приміщенні вокзалу Пілсудський прийняв привітання від міського голови, представників українського, польського та єврейського громадянства.

Потім вирушили до міста. Біля Вознесенської церкви його зустрічало духовенство й відбулась коротка урочистість. Польське громадянство зустрічало Пілсудського біля арки, а католицьке духовенство – біля костьолу. Там було відправлено короткий молебен. Згодом на Миколаївському проспекті закордонному гостю піднесли хліб-сіль, і він відправився до Білої зали міської управи, де було виголошено низку промов.

Говорив і Й. Пілсудський. Він звернув увагу на те спільне, що сприяє порозумінню двох

народів, двох держав – важкий режим, що душив і Україну, і Польщу довгі роки: «Долю обох країн увесь час визначали неволя і переслідування. Вільна Польща не може бути дійсно вільною до того часу, доки навколо здійснюється лозунг підкорення народної волі силі терору... І у відблиску наших багнетів і наших шабел ви не повинні бачити нового нав'язування чужої волі. Хочу, щоб у цьому ви бачили відблиск своєї свободи. Ваш отаман у своїй відозві обіцяв якнайшвидше скликати парламент у вільній Україні. Буду щасливий, коли представники польського і українського парламентів визначать спільну платформу порозуміння. Від імені Польщі проголошую клич: «Хай живе вільна Україна!»³⁵

Доки не змовк гуркіт гармат, продовжувала литися кров в Україні, а її майбутнє перебувало в руках Бога війни, молода держава очікувала безкорисної допомоги від друзів, що прийшли зі знаменом «*Za naszą i waszą wolność*», і сподівалась, що вони виконають свій обов'язок до кінця³⁶. Адже тільки той, хто першим протягне руку народові, хто першим забезпечить заводи вугіллям, налагодить постачання хліба, пустить поїзди вздовж і впоперек країни – буде справжнім другом і отримає свою данину – народну довіру, а «це – сила, це броня, до якої розіб'ють голову вороги»³⁷.

Отже, здійснивши аналіз газетної періодики Поділля, січня-травня 1920 р., можна відзначити, що в момент «нечуваної героїчної боротьби і великих страждань», які переживав український народ, місцеві часописи відігравали надзвичайно важливу роль. Аби підтримати патріотичний дух народних мас, вони проводили ефективну пропагандистську роботу, давали об'єктивну оцінку суті більшовизму, закликали народ до згуртування навколо головного завдання – «здобути собі землю, волю, громадянські та національні права в Самостійній Народній Республіці»³⁸.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр.– К., 1999. – С.240; 2. Подольський край. – 1920. – 28 мар.; 3. Солонська Н. До історії української періодичної преси // Бібліотечний вісник. – 1997. – №2. – С. 29; 4. Рубан В.А.Формування ленінських традицій української радянської преси (1917-1925 рр.). – К., 1971. – С.47; 5. Наш шлях. – 1920. – 22 січ.; 6. Трудова громада. – 1920. – 3 січ.; 7. Там само. – 1920. – 6 січ.; 8. Наш шлях. – 1920. – 22 січ.; 9. Там само. – 1920. – 20 лют.; 10. Там само. – 1920. – 15 квіт.; 11. Трудова громада. – 1920. – 7 січ.; 12. Наш шлях. – 1920. – 20 лют.; 13. Там само. – 1920. – 26 лют.; 14. Трудова громада. – 1920. – 16 лют.; 15. Малюк Я., Крупський І. В боротьбі за українську державність. Преса Галицького стрілецтва // Армія України. – 1993. – 5 жовт.; 16. Станович М. Йозеф та Симон // Вінниччина. – 1992. – 31 жовт.; 17. Україна. – 1920. – 20 трав.; 18. Подольський край. – 1920. – 29 апр.; 19. Наш шлях. – 1920. – 5 трав.; 20. Хвиля. – 1920. – 11 трав.; 21. Наш шлях. – 1920. – 6 трав.; 22. Бабицький М.М. Зимовий похід 1919-1920 рр.і Вінниччина // Тези доповідей 11-ої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1992. – С. 58; 23. Наш шлях. – 1920. – 15 квіт.; 24. Україна. – 1920. – 23 трав.; 25. Хвиля. – 1920. – 11 трав.; 26. Солдатенко В.Ф. «Вінницькі шаблі» державного проводу УНР // Україна: минуле, сьогодення, майбутнє: 36 наукових праць – К., 1999. – С.15; 27. Хвиля. – 1920. – 8 трав.; 28. Масловський М. Зустріч Петлюри в Могилів-Подільському та Ямполі в 1920 р. // Тези доповідей 15-ої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції 14 травня 1996 р. – Вінниця, 1996. – С.52; 29. Хвиля. – 1920. – 15 трав.; 30. Там само. – 1920. – 13 трав.; 31. Там само. – 1920. – 8 трав.; 32. Там само. – 1920. – 11 трав.; 33. Наш шлях. – 1920. – 1 трав.; 34. Хвиля. – 1920. – 16 трав.; 35. Там само. – 1920. – 18 трав.; 36. Подольський край. – 1920. – 28 мая; 37. Там само. – 1920. – 8 июн.; 38. Трудова громада. – 1920. – 6 січ.

В.О. Савчук

НАУКОВЕ КРАЄЗНАВСТВО ПОДІЛЛЯ У 20-Х РР. ХХ СТ. : СТАНОВЛЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ ПРІОРИТЕТІВ

У процесах національно-культурного відродження важливе місце належить краєзнавству, краєзнавчому руху як безпосереднім чинникам виховання національної самосвідомості. Протягом другої половини XIXст., в ХХст. краєзнавство зосереджувало свою увагу на таких національно-культурних пріоритетах, як-от: дослідження сторінок героїчної історії українського народу, самобутньої культури, неповторних народних традицій, природи, географії краю, невтомно опікувалася збереженням пам'яток історії культури тощо. Безумовно, доба незалежності України поставила перед краєзнавством нові невідкладні завдання – воно має долучитися до державотворчих процесів, виступити провідником виховання поваги до держави, до української історії, неодмінним компонентом регіональної політики. На це зосереджує краєзнавство державна програма розвитку краєзнавства до 2010 року.

Зазначимо, що серед багатьох напрямів програма передбачає вивчення досвіду організації краєзнавчих досліджень, розвитку краєзнавчого руху в минулому, особливо його наукових форм. Без